

РОДИНА

Год. III. Бр. 607.

ВСѢКИ ДЕНЬ.

Скопје, 3 јуни 1918 год.

За година	20	10	5
За 6 мѣсеца	10	5	2
За 3 мѣсеца	5	2	1

Единъ брѣй 10 стѣпанки!

ОБЪЯВЛЕНИЯ: 1 ЛЕВЪ НА ГАРМОНДЕНЪ РЕДЪ.

Революционно - освободителната борба на българите в Радовишко и околията.

Основител на революционната организация в Радовиш постави Гоце Дѣлчев прѣз зимата на 1894 година, а въ послѣдствие бѣ крѣпеа и усилена отъ Даме Груевъ и Гоце Дѣлчевъ, като учители въ гр. Щипъ.

Отначало бѣха посветени само учители и нѣколко души граждани, а постепенно се посветиха по събуденитѣ селяни и то по единъ двама отъ селото.

Четнишкото движение прѣз лѣтото на 1895 год. пораздвижи умоветъ и за туй прѣз зимата на тази година и прѣз 1896 г. имаме по-усиlena агитация. Както въ града, така и въ селата — организационнитѣ членове се увеличаватъ, на всѣкъдѣ се чуватъ бунтовнически пѣсни (повечето Ботеви), които бѣха едно средство за сондажъ и агитация. Въ всѣки чисто български села се наредиха управителни тѣла и организацията се засили. Най-мощна бѣ тя въ селото Дѣдино.

Въ началото на 1897 год. въ село Дѣдино избухна афера, която въ цѣла Македония е първа по родътъ си и прѣдшества Винашката афера.

Тази афера стана и се разви, както слѣдва:

Тютювския колджия Агото отъ Радовиш заедно съ стражарѣтъ Исидъ отиватъ въ селото Дѣдино да търсатъ контрабанда тютювъ. Но въ къщата на ръководителя попъ Петре намиратъ една торба организационни мартинови патрони.

Попа заедно съ патронитѣ покарватъ за града, обаче управителното тѣло набързо свика съвѣтъ отъ по-видни селяни и рѣшаватъ да спасятъ на седа попа и патронитѣ.

Нѣколко души по-смѣли тичешкомъ застигатъ стражара съ престанта и по даденъ сигналъ атакуватъ и връзватъ Агото и стражаря. При тази свѣда Агото стрѣля съ револверъ и ранява въ колѣното селянина Ведричката. Възмутени, селянитѣ почнали да изтезаватъ заловенитѣ и рѣшаватъ да ги унищожатъ бѣзслѣдно (да ги изгорятъ въвѣ нарицитѣ), но благодарение на едно невнимание, Агото се отърва, се хвърля въ една дълбока пропасть и полусмазанъ сполучилъ да избѣга.

Тогавъ набързо убиватъ стражара и трупа му унищожаватъ, слѣдъ което членовѣтъ на ръководителното тѣло и селянитѣ участвници, забѣгнаха прѣзъ Щипско за свободна България.

По посочвания отъ Агото, властта арестува около 30 души по заможни и събудени селяни. Изтезаваха ги и слѣдъ време закарваха въ Скопие, дѣто повечето отъ тѣхъ осѣдиха. Нѣколко души умрѣха въ Куршумли ханъ, а другитѣ по-късно освободоха.

Винашката афера засѣгна слабо Радовишкия районъ. Турската комисия, която изслѣдваше, арестуваха и изтезаваха организационнитѣ хора, стигна до Щипъ и тамъ сирѣъ поради намѣсата на европейскитѣ консули въ Скопие. Тогавъ въ Радовишъ арестуваха десетина души първенци, които закарваха въ Щипъ и наскоро освободоха.

До Винашката афера кореспондирехме съ шифъръ, който имаше слѣдния ключъ: „a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z“

По рѣшение на Централния комитетъ прѣзъ пролѣтъта на 1898 г. се сформираха малки велегални дружинки отъ по 3—4 души, които обикаляха въ районитѣ, засегнати отъ казанитѣ афери, за да заякчатъ Организацията и подкрѣпятъ духа.

Въ Радовишкия районъ дѣйствуваше Тодоръ Стайковъ отъ Прилѣпъ, бившъ учителъ въ Радовишъ, съ двама другари: Ва-

силъ Николовъ отъ с. Лаповикъ (Радовишко) и Георги Турчето, бившъ турчинъ отъ с. Црѣвникъ, Пиякчекко, дезертьоръ отъ турската армия и четникъ прѣзъ 1895 год. въвѣ възстанието въ „Голакъ“. Слѣдъ като Стайковъ обиколи повечето села отъ нашия районъ, почти въ всѣки български села се наредиха управителни тѣла и засилихме организацията.

Прѣзъ м. юли Стайковъ бѣ слѣзълъ на почивка въ манастира на с. Ковче. Тукъ Георги Турчето се прѣдаде на турцитѣ отъ селото и съобщи за прѣбиваннето на другаритѣ му, които бѣха заловени, изтезавани, (арестувани) и закарани въ Радовишкия затворъ. Вслѣдствие прѣдателството на Георги, който отново се потурчи и прие старото си име Сюлейманъ, турскитѣ власти арестуваха Радовишкото управително тѣло; Коце Цепушевъ, Петрушъ попъ Лазаровъ, Коце Зафировъ, Тодоръ Стефановъ, а също нѣкои селски ръководители и хората, дѣто бѣха квартирували. Тѣ бѣха:

Георги Попадиятъ и Коце Патлаковъ отъ с. Раклишъ, Василъ Кюрдовъ и братъ му Георги отъ с. Войславци, Мите Бойчевъ отъ с. Смилянци, Глигоръ Ефремовъ и попъ Василъ отъ с. Ковче, Давето отъ с. Лубница и пр. Тѣмъ по това време каймакамътъ и кадията въ Радовишъ бѣха въ конфликтъ, поради взимания на рушветъ и др., та българитѣ използваха тѣхната вражда да спасятъ арестуванитѣ, които слѣдъ 15 дненъ арестъ бѣха освободени.

Останаха задържани само Стайковъ и другаря му Василъ, които закарваха въ Скопие, дѣто окръжниятъ садъ ги осѣди по на 6 години затворъ. Василъ умрѣ въ затвора, а Стайковъ амнистирахъ прѣзъ 1900 год. по погрѣшка, въ послѣдствие открита, обаче, въ това време Стайковъ сполучи да избѣга въ свободна България.

Тогавъ кореспондирехме съ забукато: „Чуднейшиятъ Стамбуловъ хѣркава“. (Поради добритѣ резултати отъ дѣйността на казанавитѣ дружинки, прѣзъ 1898 год. се уреди районитѣ чети.

Първата районна чета за Радовишко бѣше: Иванъ Месаровъ отъ с. Подерешъ, Стаменъ Темелковъ отъ с. Орѣховица и Мите Георгиевъ отъ с. Подерешъ. Наскоро пристигна за войвода Велко Милковъ отъ Кюстендилъ и слѣднитѣ четници: Ефтимъ Боримечката отъ с. Подерешъ, Илия Боцевъ отъ с. Дѣдино, Христо-манъ Сензовъ отъ с. Дѣдино и Петрушъ попъ Лазаровъ отъ гр. Радовишъ, който замина съ Гоце Дѣлчевъ за Петричко и пр.

Прѣзъ 1900 год. въ Радовишкия районъ, за полскитѣ села, войвода бѣше Коста Мазнейковъ отъ гр. Струмица съ четницитѣ: Иванъ Милевски отъ с. Дѣдино, Иванъ Великиъ отъ с. Смилянци, Коце Кацевъ отъ с. Пагулево и Петре Спасовъ отъ с. Ковче.

Отъ 1899 год. почва най-усилената организационна дѣйностъ, която постепенно се усиливаше и обхваща всѣки обществени слоеве — често женитѣ и дѣцата служеха за най-добритѣ куриери, за прѣнасяне организационната поща, па даже служеха за патрули. Тази сила организацията запази до Илинденското възстание. Прѣзъ този периодъ Радовишкиятъ районъ е допринесълъ много на общата кауза. — Прѣзъ Радовишко минаваше каналъ Саса — Лѣски — Смилянци — Папанница — Ковечкия балканъ и пр. за прѣнасяне на оръжия за Струмишко, Тиквешко, Гевгелийско и западна Македония. Отъ тукъ минаваха и всѣки чети за казанитѣ райони.

Прѣзъ пролѣтъта на 1902 год. прѣзъ Радовишко минаха нѣколко голѣми чети. Отъ тѣхъ Стру-

мишката на Христо Чернопѣвъ, Велешката на Върбановъ и частъ отъ Радовишката чета се откриха на върха Готевъ и дадохъ извѣстното голѣмо Готевско сражение, което става на втория денъ Великъ — денъ (мѣсець априль). Това сражение бѣше крѣвопролитно, понеже маршрутътъ на тѣзи чети бѣше прѣдаденъ свое-врѣменно на турцитѣ и прослѣденъ още отъ границата, та на Готевъ турцитѣ бѣха изоратили всѣки войски отъ Радовишко, Щипско, Кочачко, Малешевско и Струмишко. Числото на четницитѣ бѣше около 250 души. Въ разгара на сражението пристѣгна на помощъ съ четата си войводата Кольо Левтеровъ.

Тукъ паднаха убити четници: отъ Струмишката чета 8 души, отъ Радовишката 3, отъ Лефтеровата 9 и нѣколко отъ Велешката чета. Турцитѣ имѣха грамадни загуби — суми равни довесохъ въ Струмишката и Радовишката болници, а на полесражението останаха около 40 трупа. Щомъ се съобщи за това сражение, замѣстникъ войводата Стаменъ Темелковъ събра около 280 милиционери отъ полскитѣ села и отиде на помощъ, но прѣзъ нощта стигна съобщение, че сражението е свършено.

Самъврѣменно около с. Лѣски се откри войводата Велко Милковъ, дѣто въ сражението бѣде убитъ заедно съ четницитѣ Христо Сензовъ отъ с. Дѣдино и Маринъ Таховъ отъ Стар-Загора.

Прѣзъ пролѣтъта на 1903 год., вследствие извѣстия Солунски атеататъ, изъ цѣла Македония послѣдваша масови арести. Въ Радовишъ арестуваха управителното тѣло: Ив. п. Ефтимовъ, Никола Георгиевъ, ръководителъ, Георги Варналиевъ, Ташо Андоновъ, Георги Вангеловъ и Коце п. Андоновъ, заедно съ всѣки по-събудени граждани; отъ тѣхъ: Варналиевъ, Вангеловъ и Ташо Андоновъ садѣха въ Скопие; тогавъ много изтезаваха Ефтимъ Карамановъ и Миялъ Ефтимовъ. Арестуванъ бѣ също и куриера Коце Несторовъ — Мазнейковъ. Но селскитѣ ръководителни тѣла съ милицията забѣгнаха при Районната чета, която за полесно дѣйстваване бѣше раздѣлена на двѣ — едната частъ подъ войводството на Коце Мазнейковъ за полскитѣ села и „Лакавцата“, а другата — подъ войводството на Стаменъ Темелковъ за горскитѣ села. Къмъ 26-й априль ст. ст. Коце Мазнейковъ, заедно съ по-голѣмата частъ отъ милицията, откри сражение въ горичката Смърденишкѣ, дѣто паднаха убити: самия войвода Мазнейковъ, четника Христо Ковачевъ отъ с. Ковче и отъ милицията: Иванъ Дърмовъ отъ с. Иаово, Атанасъ Манушковъ и Георги Чавдаровъ отъ с. Войславци, Мите Нойковъ отъ с. Папанница и др. Наскоро слѣдъ това (прѣзъ първитѣ дни на мѣсець май) се откри и четата на Стаменъ заедно съ частъ отъ милицията отъ горскитѣ села въ мѣстността „Лѣва рѣка“, край с. Смилянци. И тукъ сражението трая цѣлъ денъ. Паднаха убити четницитѣ Илия Боцевъ отъ село Дѣдино, Ефтимъ Георгиевъ отъ с. Подерешъ, Григоръ отъ Вратца и Раде*)

Слѣдъ тѣзи двѣ голѣми сражения и масовитѣ арести, Районитѣ се разнебитъ. Само Стаменъ съ четника Мите Георгиевъ бѣха останали да подкрѣпятъ духа и запазятъ оръжието, но и тѣ скоро заминаха на почивка. Тѣмъ по това време пристигна тайното съобщение за приготвленията по Илинденското възстание. Затова на бързо се организира мѣстна районна чета отъ Фиде Коцевъ отъ с. Орѣховица, Никола Георгиевъ, Никола Василевъ, Димитъръ Казанджиевъ учителъ, Дианко Яевъ, Петрушъ Наковъ и Спасо Антоновъ.

Тази чета се зае да поднови и затвърди организационнитѣ ка-нали, да причисти и прѣведе въ

*) Тѣзи имена подлежатъ на по-пълване.

извѣстность оръжіята и да подготви милицията. Но скоро тя се разформирова по нареждане отъ Централния комитетъ, понеже Радовишкиятъ районъ не трѣбваше масово да възстава. Като близограниченъ до свободна Бѣлгария—отъ тукъ минаваше главния каналъ, та трѣбваше да се дава приемъ и свободно поѣмиване на четитѣ отъ съседнитѣ райони и западна Македония. Така прѣзъ това врѣме и слѣдъ Илинденското възстание прѣзъ васъ минаха: Прилѣпската чета на Петъръ Ацевъ, Битолската на Юруковъ, Тиквешката на Добри Дискаловъ, Леринската на Кръсто Леондовъ, голѣмата чета на Борисъ Сарафовъ и др.

(Слѣдва).

Революционно - освободителната борба на българитѣ въ Радовишѣ и околията.

Слѣдъ Илindenското въстание остава въ района Стаменъ Темелковъ съ четниците: Георги Просениклията, Атанасъ Дука-тичето, Поцко Яневъ отъ с. Дѣдино и Христо Ковчелията. А прѣзъ пролѣтѣта на 1904 год. пристига за войвода Симеонъ Молеровъ. Прѣзъ лѣтото се избира районно управително тѣло: Коце Ципушевъ, Иванъ п. Ефтимовъ, Симеонъ п. Константиновъ, Георги Визгеловъ и Коце Зифаровъ. Тогава, съгласно новитѣ наредби, организираше сѣдебна секция при управ. тѣло и селски взимаю спомагателни каси (по типа на Райфазановитѣ) за спомагане бѣднитѣ селяни и откупване чифлишкитѣ имоти. Въ послѣдствие се организираха и еснафски дружества.

На 24 мартъ 1905 год. Молеровъ съ двама четници бѣше въ града и случайно откритъ отъ властѣта, та къмъ 4 часа слѣдъ обѣдъ почна сражение, което трая до полунощъ. Привечеръ пристигнаха на помощ Стаменъ Темелковъ съ останалата частъ отъ четата и милицията отъ селата: Дѣдино, Вейславци, Поголево и Илюво, а сѣщо и Щипската районна чета подъ войводството на Тодоръ Александровъ.

Прѣзъ тази година въ противобѣсъ на нашитѣ чети, турцитѣ почнаха да организиратъ тѣхави контра-шайки, които ги рекрутираха отъ прѣстѣпни типове. Такъва шайка подъ войводството на Юзюръ Капетанъ се движеше въ нашия районъ и съ цѣль да сплиши българското население, прѣзъ м. юни убити бѣха седемъ души овчари: Мите Карамфиловъ, Туше Георгиевъ, Мите Буничевъ, Йорданъ Апостоловъ, Нико Чешмеджиевъ и Томе Ангеловъ. На 12 септември 1905 г. милицията отъ с. Дукадино издебва турската шайка и открива огънь. Убиха Юзюръ Капетанъ и Кесаръ Капетанъ (сърбинъ) и имъ взеха цѣлата архива. Турцитѣ арестуваха нѣколко селяни, но по на-

мѣсата на джандармерийския реформаторъ Васичъ Капитановичъ скоро ги освободиха.

Наскоро Молеровъ замина, и за районенъ войвода остана пакъ Стаменъ съ секретаръ Димитъръ Недковъ отъ Щипъ и четниците Коце Бошковъ, Поцко Яневъ и Иванъ Анденовъ отъ с. Дѣдино, Георги Просениклията и Христо Ковчелията.

Прѣзъ пролѣтѣта на 1906 год. четата бѣше блокирана въ с. Илюво. но още прѣзъ нощѣта сполучи да се измъкне отъ селото съ слаба прѣстрѣлка и безъ жертви. Аскерътъ уби само едно овчарче, синъ на Яне Авджи Деневъ. Тогава арестуваха и сѣдѣха въ Скопие за 8 й пътъ ржководителя К. Ципушевъ.

Прѣзъ лѣтото Недковъ замина за Щипския районъ, а за секретаръ на Стамена пристигна Иванчо Николаевъ отъ Пидивинъ. Прѣзъ 1908 год. 8 юли се обяви хуриета. Четниците се легализираха. Почна се културно-просвѣтна дѣйностъ и се учрѣдиха конституционнитѣ клубове. Но прѣзъ зимата младо-турцитѣ почнаха да прѣслѣдватъ нашитѣ бивши организационни дѣйци, като на много мѣста убиваха войводи, четници и ржководители, а на други създаваха афери за арести. (Василъ Аджарласки войвода, Скопие и Бано Кушевъ, Велесъ и пр.) Затуй прѣзъ пролѣтѣта на 1910 год. Стаменъ отново забѣгна съ другаритѣ си Ефтимъ Яневъ Карамановъ отъ Радовишъ, Атанасъ Дукатичето, Георги Просениклията, Иванъ Анденовъ и Поцко Яневъ отъ с. Дѣдино.

Прѣзъ лѣтото на 1910 год. младотурцитѣ прѣдприеха обезоржжателята акция. За туй по разбирателство съ Тодоръ Александровъ и други другари отъ Радовишъ забѣгнаха Иванъ попъ Ефтимовъ и Никола Василевъ, които заедно съ четата на Стаменъ, увеличила се тогава на 33 души, наредиха, щото всачки ржководители тѣла и милицията

отъ цѣлия районъ, заедно съ здравитѣ мавлихерови пушки да забѣгватъ въ Кыстендалъ. Тогава прѣзъ нашия районъ заминаха Струмишката и Кукушката чети, а прѣзъ мѣсецъ септември и цѣлата радовишка чета, слѣдъ като даде пътъ на казнитѣ чети и милицията. Тогавашиото българско правителство повърна всички забѣгнали отъ Скопския окръгъ и Радовишко, като имъ обѣщаваше, ча турцитѣ нѣма да ги безпокоятъ. Обача младотурцитѣ не устояха на обѣщанието си, ако бѣха дали такъво, защото тѣ арестуваха по-добритѣ работници отъ Кратовско, Кочанско, Щипско и Радовишко, заради стари организационни грѣхове — нѣкои отъ тѣхъ сѣдиха въ Скопие, па даже двама сбѣсиха.

Прѣзъ лѣтото 1910 год. почнахме новата организационна дѣйностъ. Стаменъ се завърна заедно съ състаритѣ си другари: Георги Просениклията, Атанасъ Дукатичато, Иванъ Андоновъ и Поцко Яневъ. По късно пристигна като секретаръ на четата Христо Симеоновъ отъ Пловдивъ. Прѣзъ зимата Стаменъ замина на почивка, а Симеоновъ остана за войвода.

Прѣзъ мѣсецъ августъ 1911 г. Симеоновъ съ цѣлата чета откри сражение въ село Иљово. Тукъ турцитѣ употребиха и топове, съ които унищожиха къщата, дѣто се криеше четата. Съ голѣми усилия четата сполучи да се спаси, като даде само двѣ жертви: Петре Спасовъ отъ с. Кокче и Георги . . . отъ Таквешко. Прѣзъ есента 1911 год. Стаменъ имаше сражение въ гората надъ селото Шипковица. Въ това сражение раняха само Стаменъ.

Прѣзъ нощта срѣщу 16 януари 1912 год. Стаменъ заедно съ четника Киро отъ Щипъ извършиха Радовишкия атентатъ, който благодарение турското невѣжество, налѣзе единъ отъ най-сполучливитѣ. Адската машина съ експлозивъ, приготвенъ въ добро сандѣче, бѣха оставили прѣдъ къщата на Селимъ Бфеади и същевременно стрѣляха на посоки. Бързо се набраха полицаи, офицери и войници; тогава комисарятъ полиций, искайки да отвори сандѣчето, машината експлодирала и убива 17 души, между които 3 офицери, пристава и други турци. За отплатата властта арестува отъ съсѣдната българска махала 17 д. българи и пожелаанието на тогавашния младотурски комитетъ настоятелно искаха да осадятъ поне 5 души на смъртъ. Тѣ бѣха: Благой Ципушевъ, Михаилъ Ляхтовъ, Димитъръ Казанджиевъ — учителъ, Георги Григоровъ и Григоръ Веляновъ, но скопскиятъ окръженъ съдъ оправда всички, въирѣки лъжливитѣ показания на много турци.

Къмъ 10 септември 1912 год. Стаменъ и секретара му Благой Ципушевъ заедно съ четитѣ на дядко Евстатий и Георги Мончевъ заминавайки за районитѣ си, случайно дадоха сражение. При освободителната война прѣзъ тази година четитѣ на Христо Симеоновъ и Стаменъ помогнаха на редовната българска войска въ сражението съ турския аскеръ при с. Злево. Слѣдъ освобождението всички четници се зачислиха въ Македонско-Одринското опълчение.

Прѣзъ сърбския режимъ Радовишко даде много жертви. Сърбитѣ убиха зѣбрски нѣкои отъ най-старитѣ на организационни

дѣйци : Филе Коцевъ отъ с. Орѣховица, Иванъ Милески отъ с. Дѣдино и Дѣдо Трѣйко отъ Шипковаца, затуй повечето младежи и интелигентни сѣди забѣгнаха въ Струмица.

Прѣзъ 1914 год. Радовишката чета на Христо Самеоновъ извърши първия железнопътенъ атентатъ на моста Водисиръ надъ гара Удово. Също взе участие при извършване на голѣмитѣ железнопътни атентати : първия на Голѣмия Вардарски мостъ „Карадакъ“ м. октомври 1914 год. при гара Демиръ-Капи и другия м. мартъ 1915 год. — Вилзедовския. Радовишкитѣ курьера и четата взеха живо участие.

Прѣзъ сръбско, прѣзъ Радовишкия районъ минаваха кадетѣ за четитѣ и бѣжанцитѣ отъ околнитѣ райони : Щипския, Велешкия, Тиквешкия, па даже Прилѣпския, Битолския и др.

Радовишъ.

Ат. Маджаровъ.